

УДК 338.486.2:001.8

Дриль О.І.
аспірант

Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОГНОЗУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ

PREDICTION OF TOURIST FLOWS

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено розвиток туристичної галузі України, проаналізовано туристичні в'їзні та виїзні потоки, наведено структуру туристичних потоків України та Польщі. Проведено прогнозування туристичного виїзного потоку України, наведено напрями українсько-польської співпраці в туристичній сфері.

Ключові слова: транскордонний туризм, туристичні потоки, прогнозування, спільні туристичні маршрути, туристичний продукт.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано развитие туристической отрасли Украины, проанализированы туристические въездные и выездные потоки, приведена структура туристических потоков Украины и Польши. Проведено прогнозирование туристического выездного потока Украины, приведены направления украинско-польского сотрудничества в туристической сфере.

Ключевые слова: трансграничный туризм, туристические потоки, прогнозирование, совместные туристические маршруты, туристический продукт.

ANNOTATION

The article researches the development of tourist industry in Ukraine, analyses entry and exit tourist flows, and presents the structure of tourist flows in Ukraine and Poland. The forecast of tourist flow in Ukraine was performed; the trends of Ukrainian-Polish cooperation in the tourism sector were presented.

Keywords: cross-border tourism, tourist flows, forecast, joint tourist routes, tourist product.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення необхідною умовою як для органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування є створення сприятливих умов для розвитку як регіону, так і держави в цілому, зокрема створення робочих місць та підготовка кваліфікованих кадрів.

Туризм у суспільстві та економіці знаходить застосування лише за умов розвитку держав, збільшення платоспроможності населення, а також його прагнення до самовдосконалення та пізнання чогось нового.

Туризм відіграє важливу роль у досягненні розвитку малорозвинених регіонів, адже кожна територія, регіон містить пам'ятки архітектури, мальовничу місцевість тощо, на що можна ставити акцент розробляючи стратегію розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців присвятили свої роботи розвитку транскордонного співробітництва, зокрема Н. Мікула, П. Беленький, Т. Терещенко, О. Урбан, Є. Рябінін, Г. Кулешова, Ю. Макогон, В. Ляшенко, М. Долішній та ін., проте сутність поняття транскордонного туризму залишається ще мало досліджено. Отже, провівши дослідження праць науковців, можна стверджувати, що для успішного розвитку

сфери туризму на транскордонних територіях потрібно більш детально дослідити дану галузь, виявити всі негативні і позитивні чинники, які мають вплив на неї, вивчити державне регулювання транскордонного туризму.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в тому, щоб проаналізувати в'їзні та виїзні туристичні потоки України та Польщі, здійснити прогнозування виїзного туристичного потоку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристична галузь є досить привабливою, входить у десятку найбільш прибуткових галузей світу і займає 2,9% від світового ВВП. Загалом валовий дохід становить 73250 млрд дол., де на найприбутковіші галузі припадає 22577 млрд дол. (30,8%) [1].

Для виявлення негативних факторів, які стримують розвиток туризму, необхідно провести дослідження ринку туризму України. Як показують дані дослідження, упродовж останніх років українці найчастіше обирали для виїзду такі країни, як Польща та Росія (табл. 1).

Отже, серед країн, які найбільше обирають українські туристи, до 2013 р. була Росія (проте величина в'їзного потоку зменшилася з 30,5% у 2010 р. до 25,8 у 2013 р.), а вже в 2013 р. Польща стає лідером. Приблизно 25% громадян обирає Молдову, Угорщину та Румунію для туризму.

Деяка інша тенденція зберігається в рейтингу країн, з яких громадяни в'їжджали до України (табл. 2).

З аналізу туристичних потоків та враховуючи ситуацію в країні, можна зробити висновок, що саме європейські туристи є для економіки України найперспективнішими, а серед країн, з якою потрібно більш плідно співпрацювати, є Польща.

У 2013 р. Польщу відвідало 72310 тис. осіб, що на 5869 тис. осіб (8,8%) більше, ніж у 2012 р. Майже 40% приїжджених було з Німеччини. Незважаючи на широку «географію» туристів, які в'їжджають у Польщу, переважна їх маса є з країн ЄС (табл. 3).

У 2013 р. виїзні потоки сформували 17% польського населення, що лише зросло на 1% відносно попереднього року. Це стосується здебільшого довгострокових поїздок. Щодо короткострокових, то їх кількість стабільна. Розгля-

Таблиця 1

Рейтинг країн, в які виїжджали громадяни України за 2012–2013 рр. [2]

№ п/п	2012 р.			2013 р.		
	Країна	Кількість громадян	%	Країна	Кількість громадян	%
1	Російська Федерація	5941305	27,7	Польща	6991778	29,4
2	Польща	5765184	26,9	Російська Федерація	6140406	25,8
3	Молдова	2174173	10,1	Молдова	2395258	10,0
4	Угорщина	1759986	8,2	Угорщина	1900469	8,0
5	Білорусь	1673717	7,8	Білорусь	1738907	7,3
6	Туреччина	563184	2,6	Румунія	791845	3,3
7	Румунія	549966	2,57	Туреччина	573840	2,41
8	Словаччина	508008	2,4	Словаччина	571266	2,4
9	Німеччина	380554	1,78	Німеччина	376316	1,6
10	Чехія	299444	1,4	Єгипет	336173	1,4
11	Єгипет	297267	1,39	ОАЕ	210772	0,9
12	Італія	152709	0,71	Греція	201538	0,84
13	ОАЕ	151181	0,7	Італія	191616	0,8
14	Ізраїль	141319	0,66	Чехія	170114	0,7
15	Греція	121536	0,57	Ізраїль	124057	0,52
16	Австрія	103207	0,48	Іспанія	119730	0,5
17	Іспанія	92939	0,43	Австрія	112392	0,47
18	Велика Британія	85047	0,4	Велика Британія	109659	0,46
19	Франція	75396	0,35	Грузія	82312	0,35
20	Нідерланди	73069	0,34	Нідерланди	82011	0,34
21	Інші	523645	2,4	Інші	540828	2,3
22	Всього	21432836	100	Всього	23761287	100

Таблиця 2

Рейтинг країн, з яких в'їжджали громадяни до України у 2010–2013 рр. [2]

№ п/п	2012 р.			2013 р.		
	Країна	Кількість громадян	%	Країна	Кількість громадян	%
1	Росія	9526695	41,4	Росія	10284782	41,7
2	Молдова	4849115	21,1	Молдова	5417966	21,96
3	Білорусь	3091780	13,4	Білорусь	3353652	13,6
4	Польща	1404086	6,1	Польща	1259209	5,1
5	Румунія	791281	3,4	Румунія	877234	3,6
6	Угорщина	742445	3,2	Угорщина	771038	3,1
7	Словаччина	476574	2,0	Словаччина	424306	1,7
8	Німеччина	274073	1,2	Німеччина	253318	1,0
9	Узбекистан	185518	0,8	Узбекистан	235361	0,95
10	США	134128	0,6	Туреччина	151706	0,6
11	Туреччина	117152	0,51	США	134672	0,55
12	Ізраїль	107141	0,47	Ізраїль	120913	0,49
13	Азербайджан	101229	0,44	Азербайджан	111897	0,45
14	Італія	89081	0,39	Італія	90819	0,37
15	Велика Британія	81183	0,35	Казахстан	84864	0,34
16	Казахстан	70784	0,31	Вірменія	83459	0,338
17	Вірменія	68087	0,3	Литва	83355	0,337
18	Франція	64804	0,28	Велика Британія	81324	0,33
19	Литва	54636	0,24	Франція	64510	0,26
20	Нідерланди	52417	0,23	Таджикистан	60336	0,24
21	Інші	730614	3,2	Інші	726506	3,0
22	Всього	23012823	100	Всього	24671227	100

Таблиця 3
В'їзні туристичні потоки
на територію Польщі, тис. ос. [5]

Країна	Загалом приїжджих		Туристи	
	2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.
ЄС	66450	72310	14790	15800
27 країн ЄС	51905	55860	9155	9850
Колишній ЄС	29640	31890	7385	8015
Німеччина	26780	28900	4790	5280
Великобританія	530	620	490	570
Нідерланди	390	400	355	365
Австрія	350	355	315	325
Італія	320	335	295	310
Франція	290	310	250	275
Швеція	205	205	180	185
Новий ЄС	22265	23970	1770	1835
Чехія	12510	13380	210	245
Словаччина	6160	6725	110	125
Литва	2630	2890	610	590
Латвія	390	365	335	330
Угорщина	225	245	200	220
Сусідні держави (поза межами ЄС)	13090	14850	4220	4405
Україна	6520	7330	1970	2110
Білорусь	3960	3950	1590	1530
Росія	2610	3570	660	765
США	290	310	270	295
Решта світу	1455	1600	789	850

Щодо виїзду польських громадян в інші держави, то статистика відображена у таблиці 4.

даючи структуру міжнародних виїздів, можна зробити висновок, що туризм і відпочинок, відвідини родичів та службові поїздки складають майже 87% у 2013 р., 94% у 2012 р. та 95% – 2011 р. У 2013 р. на 7% підвищується частка туризму у загальній структурі. Отже, саме туризм може стати тією сферою, яка здатна забезпечити конкурентоспроможність прикордонних регіонів, та зростання економік цих держав.

Проаналізувавши показники таблиці 6, можна зробити висновок, що основною метою, з якою іноземні туристи прибувають в Україну, є приватна поїздка (97%), а з метою налагодження або покращення бізнесу лише незначна частина – 1,1%.

Для забезпечення припливу туристів потрібно розробити ефективний туристичний продукт, а також забезпечити попит, адже саме це і визначає розвиток даної сфери в певному регіоні. А створення туристичних переваг (пізнавальних та відпочинкових, природних та архітектурних) є рушійним механізмом для збільшення туристичних потоків [7, с. 46].

Прикордонні регіони України та Польщі є досить різними, хоча і їм притаманно багато спільних рис. Це відіграє вагомий роль у налагодженні туризму у транскордонному регіоні, проте це вимагає насамперед розвитку інфраструктури регіону. З кожним роком зростають і вимоги до якості надання туристичних послуг.

В Україні спостерігається зростання туристичних потоків в останні роки, це стосується

Таблиця 4

Динаміка виїзного туризму Польщі, тис. ос. [3]

Країна	2010	2011	2012	Абсолютне відхилення, тис. ос.		Відносне відхилення, %	
				2011/2010	2012/2011	2011/2010	2012/2011
Німеччина	14220	17646	15110	3426	-2536	19,4	-16,7
Чехія	10860	11000	13480	140	2480	1,3	18,3
Словаччина	7620	6890	7640	-730	750	-10,5	9,8
Росія	280	460	1030	180	570	39,1	5,5
Литва	1150	1180	1530	30	350	2,5	22,8
Білорусія	540	420	400	-120	-20	-28,6	-5
Україна	2310	1730	1310	-580	-420	-33,5	-32
Інші	5780	6390	7250	610	860	9,5	11,8
Разом	42760	43270	48290	510	5020	1,2	10,4

Щодо мети поїздки, то спостерігається така тенденція (табл. 5, рис. 1) [4].

Таблиця 5

Структура туристичних потоків Польщі, %

Вид туризму	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Абс. відхилення, %	
				2012/2011	2013/2012
Туризм, відпочинок	49	43	50	-6	7
Відвідини родичів, знайомих	29	23	20	-6	-3
Службові поїздки	17	28	26,5	11	-1,5
Оздоровлення	2	1	0,5	-1	-0,5
Релігійні	0	1	0,5	1	-0,5
Навчання	1	1	0,5	0	-0,5
Інше	2	3	2	1	-1

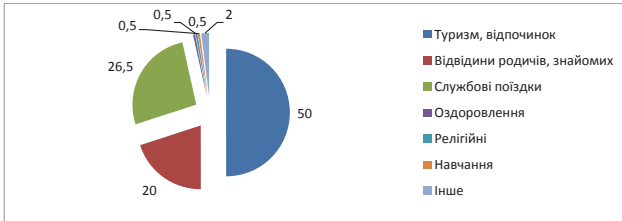

Рис. 1. Структура міжнародного виїзного туризму Польщі, 2013 р. [5]

як в'їзного туризму так і виїзного. За перше півріччя 2014 р. в'їзні туристичні потоки становили більше 6,4 млн іноземних туристів, що на 39,6% (4,2 млн ос.) менше, ніж у 2013 р., зокрема спостерігався спад потоку туристів з таких країн, як Білорусь, Молдова, Російська Федерація (3,8 млн ос.) та близько 0,4 млн ос. – з інших країн. Також відбулося зростання потоку туристів із Польщі, Словаччини, Португалії, Індії, Ірландії, Іраку та Лівану [8].

Щодо туристичних потоків, то спостерігається позитивна тенденція, про що свідчать відповідні показники (рис. 2).

Отже, з 2010 р. спостерігається позитивна тенденція, а саме знижується відрив між укра-

їнцями, які виїжджають за кордон, та особами, які в'їжджають в Україну, що говорить про розвиток туристичної галузі.

Для дослідження розвитку туристичного потенціалу регіону необхідно застосовувати показники туристичного балансу (рис. 3) [9].

Зростання іноземних туристичних потоків зумовлює збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей національної економіки, стимулюючи їх розвиток та приріст виробництва [10].

Одним із шляхів забезпечення зростання в'їзних потоків є налагодження спільної транскордонної співпраці з країнами-сусідами, насамперед з Польщею. Це б забезпечило зростання притоку в Україну, адже їдучи в Польщу на відпочинок, туристи побувають і в Україні. Прикладом налагодження транскордонного «зеленого туризму» є проект «Організація транскордонного кластера сільського туризму «Дніпро», який розробили ГО «Оракул» (Білорусь) та ГО «Сіверянські обереги» (Україна), маршрути якого апробовані й ефективно працюють [11].

Н.В. Василюха наводить такі приклади: проект «Транскордонні туристичні шляхи та

Таблиця 6

Структура в'їзних та виїзних туристичних потоків у 2010, 2013 рр. [6]

Мета поїздки	2010 р.				2013 р.			
	Польща		Україна		Польща		Україна	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
В'їзний туризм								
Службова, ділова, дипломатична	109918	5,2	694557	3,3	6670	0,53	167416	0,68
Туризм	143757	6,67	1083015	5,1	17908	1,42	488496	1,98
Приватна	1818838	87	19089067	90,03	1133406	90	18167742	73,64
Навчання	5037	0,2	67479	0,3	0	0	283	0,001
Працевлаштування	883	0,4	14760	0,07	1	-	330	0,001
Імміграція (постійне місце проживання)	1160	0,05	48343	0,23	38	0,003	5088	0,02
Культурний та спортивний обмін, релігійна, інша	10054	0,48	206106	0,97	101186	8,04	5841872	23,68
Усього	2089647	100	21203327	100	1259209	100	24671227	100
Виїзний туризм								
Службова поїздка	210563	5,26	866014	5	120242	1,72	275151	1,16
Організований туризм	85627	2,14	1275398	7,43	31905	0,46	354840	1,49
Приватна поїздка	3703412	92,6	15038622	87,57	6839631	97,82	23131296	97,35
Всього	3999602	100	17180034	100	6991778	100	23761287	100

Рис. 2. Динаміка туристичних потоків [6]

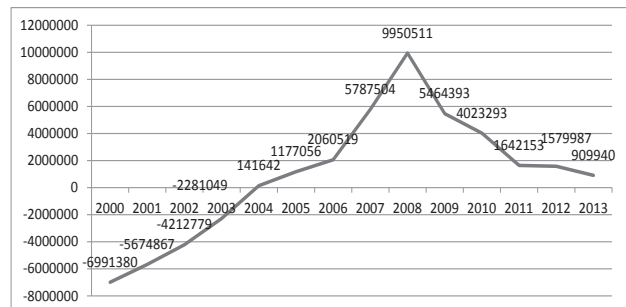

Рис. 3. Динаміка показників туристичного балансу, 2000–2013 рр.

Таблиця 7

Дані для побудови моделі туристичного виїзного потоку в Україні

Роки	Індекс інфляції, (x ₁)	Середньомісячна заробітна плата, грн (x ₂)	Кількість туристів – громадян України, які виїжджали за кордон, тис. осіб (y)
2000	125,8	230	285,353
2001	106,1	311	271,281
2002	99,4	376	302,632
2003	108,2	462	344,332
2004	112,3	806	441,798
2005	110,3	806	566,942
2006	111,6	1041	868,228
2007	116,6	1351	336,049
2008	122,3	1806	1282,023
2009	112,3	1906	913,64
2010	109,1	2239	1295,623
2011	104,6	2633	1250,068
2012	99,8	3026	1956,662
2013	100,5	3265	2519,39

пам'ятки архітектури», «Розширення прикордонних професійних зв'язків», «Створення регіонального туристичного інформаційного центру в Закарпатській області» між Україною та Угорщиною. Також спільні туристичні маршрути «Спільна культурна спадщина: Україна-Румунія», «Карпатський Єврорегіон», «Шляхами бравого солдата Швейка», «Зелене коло». На зміну туристичних потоків впливає низка факторів, а «масовість, інтегрованість, соціально-економічний характер» визначають його розвиток [12].

Виїзний туристичний потік також характеризує і ступінь розвитку регіону, зокрема і прикордонного, адже збільшення кількості туристів, які виїжджають за кордон, може свідчити про як про розвиток регіону, так і про зростання добробуту населення. Щоб визначити фактори, які впливають на розвиток туризму, побудуємо модель туристичного в'їзного потоку.

Для побудови моделі туристичного виїзного потоку в Україні було обрано такі фактори, як індекс інфляції (x₁) та середньомісячна заробітна плата (x₂) (табл. 7).

$$\chi_p^2 = -\left(14 - 1 - \frac{2 \cdot 2 + 5}{6}\right) \ln(0,862) = 1,7077$$

Для ймовірності 0,95 та ступеня вільності k=1 табличне значення $\chi_{\text{табл.}}^2 = 3,8$. Враховуючи, що $\chi_p^2 < \chi_{\text{табл.}}^2$, можна зробити висновки, що загальної мультиколінеарності не існує.

Найпоширенішим методом оцінки параметрів регресійної моделі є метод найменших квадратів (МНК).

За результатами розрахунків отримана модель

$$y = 651,613 - 5,663x_1 + 0,604x_2 \quad (1)$$

Між факторами та показником існує зв'язок, що підтверджується значеннями коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,868$ та критерію Фішера $F = 36,091$ ($F_{\text{табл.}} = 3,98$ при ймовірності 0,95 та ступенях вільності $k_1 = 2$ та $k_2 = 11$).

Для оцінки автокореляції залишків використовується критерій Дарбіна-Уотсона [14, с. 124]. Критерій Дарбіна-Уотсона для даного випадку складає 2,164. При ймовірності 0,95, кількості спостережень $n = 14$ та кількості факторів $m = 2$ табличні значення для критерію $d_1 = 0,91$ та $d_n = 1,55$. Отже, $d_n < d < d_n$, свідчить про відсутність автокореляції.

Отже, побудована модель є адекватною, тобто її можна використовувати для прогнозування туристичного виїзного потоку в Україні.

При аналізі вторинної інформації [15; 16; 17; 18; 19] щодо індексу інфляції у 2015 р. отримані такі дані (табл. 8).

Таблиця 8

Експертні оцінки щодо індексу інфляції у 2015 р.

Експерти	1	2	3	4	5
Індекс інфляції	110,9	113,1	120,5	117,9	150

Точкова оцінка прогнозу:

$$\bar{y} = \frac{612,4}{5} = 122,48 \quad (2)$$

Середньоквадратичне відхилення:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1004,328}{5}} = 14,173 \quad (3)$$

Коефіцієнт варіації:

$$V = \frac{14,173}{122,48} \cdot 100\% = 11,572\% \quad (4)$$

Отже, враховуючи, що коефіцієнт варіації не перевищує 33%, можна зробити висновки, що сукупність є однорідною, а середня – типовою, тобто значення 122,48 можна прийняти за прогнозне значення індексу інфляції у 2015 р.

При аналізі вторинної інформації [20; 21] щодо середньої заробітної плати в Україні у 2015 р. отримані такі дані (табл. 9):

Таблиця 9
Експертні оцінки щодо середньої заробітної плати в Україні у 2015 р.

Експерти	1	2	3	4
Середня заробітна плата, грн	3703	3846	3882	3934

Точкова оцінка прогнозу:

$$\bar{y} = \frac{11365}{4} = 3841,25 \quad (5)$$

Середньоквадратичне відхилення:

$$\sigma = \sqrt{\frac{29398,75}{4}} = 76,68 \quad (6)$$

Коефіцієнт варіації:

$$V = \frac{76,68}{3841,25} \cdot 100\% = 1,996\% \quad (7)$$

Отже, враховуючи що коефіцієнт варіації не перевищує 33%, то можна зробити висновки, що сукупність є однорідною, а середня – типвою, тобто значення 3841,25 грн можна прийняти за прогнозне значення середньої заробітної плати в Україні у 2015 р.

Розрахуємо прогноз кількості туристів-громадян України, які виїжджатимуть за кордон у 2015 р. Прогноз складатиме

$$y = 651,613 - 5.663 \cdot 122,48 + 0,604 \cdot 3841,25 = 2276,318 \text{ тис. осіб} \quad (8)$$

Результати проведеного прогнозування наведемо у таблиці 10.

Отже, з надійністю 0,95 можна вважати, що прогнозоване значення кількості туристів – громадян України, які виїжджатимуть за кордон у 2015 р., буде в межах від 1541,46 до 3011,176 тис. осіб.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Зважаючи на високий туристичний потенціал, є всі умови для створення транскордонного кластера, який би дав змогу розв'язати проблему із притоку іноземних туристів в Україну. Йдеться про те, щоб українсько-польські суб'єкти туристичної діяльності розробляли спільні проекти, маршрути, які дозволяли б відвідувати як Україну, так і Польщу, що принесило б позитивний ефект для економік обох держав. Це б дозволило підвищити і конкурентоспроможність для туристичної галузі України. Також ефективне застосування інструментів маркетингу, розроблення інноваційних продуктів дало б позитивний ефект для даної галузі, чому і будуть присвячені подальші дослідження.

Таблиця 10

Прогнозування кількості туристів – громадян України (виїзний туризм)

Роки	Індекс інфляції (x_1)	Середньомісячна заробітна плата, грн (x_2)	Кількість туристів-громадян України, які виїжджали за кордон, тис. осіб (y)	Нижня межа прогнозу, тис. осіб	Верхня межа прогнозу, тис. осіб
2014	124,9	3421	2008,979	1274,121	2743,837
2015	122,48	3841,25	2276,318	1541,46	3011,176

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Benchmarking travel & tourism – Global Summary // World travel & tourism Council. – 2013. – 26 p., с. 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wttc.org>.
- Статистичний щорічник України за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Jerzy Łaciak Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w 2012 roku / J. Łaciak // Praca uzupełniająca przygotowana w ramach Programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2012 / J. Łaciak [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://d1dmfej9n5lghm.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/48141/original/Aktywno%C5%9B%C4%87_turystyczna_mieszka%C5%84c%C3%B3w_Polski_2012.pdf?1378379185.
- Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2012 roku [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://d1dmfej9n5lghm.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/42235/original/Wyj_Pol_2012.pdf?1365422013.
- Katarzyna Janczak, Krzysztof Patelak Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2013 roku / K. Janczak, K. Patelak [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://d1dmfej9n5lghm.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/61074/original/Uczestnictwo_Polak%C3%B3w_w_wyjazdach_turystycznych_w_2013_roku.pdf?1407223970.
- Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. професора В.Г. Герасименко. – Одеса : Астропринт, 2013. – 334 с.
- Адміністрація Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/ua/news/27459/>.
- Михайліченко Г.І. Туристичний потенціал: методи оцінювання та інноваційний розвиток / Г.І. Михайліченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.problecon.com/pdf/2013/1_0/115_123.pdf.
- Шульгіна Л.М. Тенденції розвитку туристичного ринку України / Л.М. Шульгіна // Зб. наук. праць «Проблеми системного підходу в економіці». – Вип. 7. – К. : НАУ, 2012. – С. 65-68.
- Чернігів і Гомель спільно розвивають «зелений» туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.altu.com.ua/News/?id=5721>.
- Василиха Н.В. Розвиток ринку туристичних послуг у контексті транскордонного співробітництва / Н.В. Василиха [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/vasylyha2.htm.

13. Наконечний С.І. Економетрія / С.І. Наконечний, Т.О. Терещенко, Т.П. Романюк. – Вид. 4-те, доп. та перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 520 с.
14. Фещур Р.В. та ін. Економіко-математичне моделювання / Р.В. Фещур, В.П. Кічор, І.Я. Олексів, І.О. Бобик, А.М. Дідик, Р.І. Квіт та інші. – Львів : Бухгалтерський центр «Ажур», 2010. – 340 с.
15. Кабмін розрахував середню зарплату українця на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1525990>.
16. Інфляцію прогнозують на рівні 50% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1540400>.
17. Кабмін пропонує Раді затвердити прогноз щодо зниження ВВП на 4,3% при інфляції 13,1% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukranews.com/news/150882.Kabmin-predlagaet-Rade-utverdit-prognozposnizheni-yu-VVP-v-2015-na-43-pri-inflyatsii-131.uk>.
18. Бізнес очікує в 2015 році інфляцію 20,5% і долар по 16,8 грн. – опитування НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/business/54b3ebb6ba526/>.
19. Економічні прогнози-2015: Якою буде інфляція, безробіття і чи загрожує Україні дефолт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ekonomicheskie-prognozy-2015-581478.html>.
20. Кабмін розрахував середню зарплату українця на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1525990>.
21. Постанова від 27 серпня 2014 р. № 404 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2015 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2016 і 2017 роки та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/404-2014-%D0%BF>.